

Maciej Trąbski

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

WYBORY RADY MUNICYPALNEJ MIASTA CZĘSTOCHOWY W 1831 ROKU

W latach 1815–1830 samorząd w miastach Królestwa Polskiego praktycznie nie istniał. O sprawach organizacji miast wspominał art. 84. Ustawy Konstytucyjnej Królestwa Polskiego, wprowadzający pojęcie urzędu municypalnego jako najniższego szczebla administracji, przeznaczony do „wykonywania rozkazów rządowych”. Przepis ten regulowało postanowienie namiestnika Królestwa Polskiego gen. Józefa Zajączka z 3 lutego 1816 r. o organizacji władz administracyjnych. Było to postanowienie przejściowe wprowadzające nowe określenie władz miejskich – zwierzchność miejską. Natomiast 10 lutego tego roku gen. Zajączek wydał dekret określający skład i zakres obowiązków urzędu municypalnego miasta stołecznego Warszawy, rozwiązując jednocześnie tamtejszą radę municypalną. Dwa kolejne postanowienia dotyczące władz miejskich namiestnik wydał w 1818 r. Dekretem z 10 marca rozwiązano rady miejskie funkcjonujące jeszcze na ziemiach Królestwa Polskiego (z dniem 15 kwietnia), natomiast dekretem z 30 maja we wszystkich miastach wprowadzono urzędy municypalne, zamiast zwierzchności miejskich.

Pomijając miasto stołeczne Warszawę, rządzące się osobnymi przepisami, w dużych miastach Królestwa Polskiego (w większości wojewódzkich) w skład urzędu municypalnego wchodził: prezydent i radni, natomiast w pozostałych miastach – z burmistrz i ławnicy. Liczba radnych i ławników zależała od wielkości i potrzeb miasta, nie mogła jednak przekraczać czterech. Wszyscy urzędnicy miejscy mianowani byli przez Komisję Rządową Spraw Wewnętrznych i Policji na wniosek właściwej komisji wojewódzkiej, spośród posiadaczy nieruchomości zapisanych do księgi obywatelskiej. Spośród radnych lub ławników wybierano kasjera i sekretarza miejskiego. Jeśli nie było nikogo o odpowiednich kwalifikacjach na te stanowiska, powoływano osoby z zewnątrz, jednak bez tytułu radnego lub ławnika i ich prerogatyw. Prezydent lub burmistrz oraz kasjer utrzymywani mieli być z funduszy miejskich, natomiast radni lub ławnicy w miarę posiadanych środków. Jeżeli miasta nie stać było na utrzymanie urzędników – nie było wstanie zgromadzić 600 złp rocznie – mogło zostać pozbawione praw miejskich (władzę obejmował wówczas wójt gminy, który sprawował funkcję bezpłatnie). Urzędy municypalne działały kolegialnie. Prezydent lub burmistrz mógł decydować w sprawach wymagających tylko prostej egzekucji, natomiast we wszystkich innych uzgadniał stanowisko z radnymi lub ławnikami. Mieli oni uprawnienia

podważania decyzji prezydenta, poprzez odwołanie się do komisji wojewódzkiej. W rozporządzeniu Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji z 21 lipca 1821 r. znajdowało się stwierdzenie, że radni mają „te same atrybucje, jakie dawniej miały rady miejskie, tj. stanowią o wszystkich przedmiotach ogółu miasta dotyczących”. Urząd municypalny zarządzał własnością gminną, nadzorował roboty publiczne, przeprowadzał spisy ludności, zajmował się kwaterunkiem wojska, rozkładem i poborem podatków oraz sprawowaniem sądownictwa policyjnego i cywilnego w mniej istotnych sprawach. Mimo wszystko było to tylko pozory samorządności, gdyż mieszkańcy nie decydowali o wyborze władz miasta, ani nie posiadali we władzach swoich przedstawicieli. Zmiana pod tym względem nastąpiła w czasie powstania listopadowego, kiedy powołano w miastach Rady Municypalne.

Ustrój administracyjny Starej i Nowej Częstochowy w latach 1815/18–1826 zgodny był z przepisami dotyczącymi mniejszych miast. Po zniesieniu rad miejskich w obu pełni władzy sprawowały urzędy municypalne, składające się z burmistrza i 2 ławników, z których jeden był zarazem kasjerem, z pisarza oraz 2 „sług miejskich” w Starej, a 1 „sługi miejskiego” w Nowej Częstochowie. Można dodać, że w 1819 r. pensja burmistrza Starej Częstochowy wynosiła 2000 złp rocznie, a burmistrza Nowej Częstochowy 1000 złp.

Natomiast w wyniku połączenia Starej i Nowej Częstochowy miasto otrzymało przywilej organizacji administracji według zasad zarezerwowanych dla miast wojewódzkich. Prezydentem miasta został wówczas Józef Gąsiorowski, pierwszym radnym Jan Muszyński, wcześniej burmistrz Starej Częstochowy, a drugim radnym Tomasz Mientzer, dotychczasowy kasjer. W takim też kształcie zastała Częstochowę powstanie listopadowe.

W wyniku przemian „rewolucyjnych” zainicjowanych wydarzeniami Nocy Listopadowej w wielu miastach już na początku grudnia 1830 r. powołane zostały różnego rodzaju Komitety Obywatelskie. Podobnie było w Częstochowie, gdzie Komitet Obywatelski przejął funkcje administracyjne, odsuwając od nich prezydenta Gąsiorowskiego. Jednakże zaniepokojona tym Rada Obywatelska województwa kaliskiego rozwiązała Komitet, powołując w zamian nowy, w składzie którego znalazło się trzech obywateli „obdarzonych zaufaniem”. Komitet ten nie miał też prawa ingerować w sprawy administracyjne. Zdając sobie sprawę z konieczności wprowadzenia zmian w administracji miast 11 grudnia Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji wydała rozporządzenie o powołaniu Rad Municypalnych. W miastach na prowincji Królestwa Polskiego utworzone one zostały na przełomie grudnia 1830 i stycznia 1831 r. Rady te nie były jednak ciałami samorządowymi, gdyż ich członkowie nie pochodzili z wyboru, lecz byli mianowani przez komisarzy

obwodowych w porozumieniu z urzędami municypalnymi. Dopiero w czerwcu 1831 r. przeprowadzone zostały wybory do nowych Rad Municypalnych, na nowych zasadach określonych przez Rząd Narodowy. Dodać należy, że Rady Municypalne, zgodnie z postanowieniem Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji oraz Komisji Rządowej Skarbu, zaaprobowanych w marcu 1831 r. przez Sejm, miały kontrolować wydatki i zarządzać majątkiem miasta. Poniżej zamieszczony jest tekst z protokołu wyboru Rady Municypalnej miasta Częstochowy, obrazujący formę i przebieg głosowania.

„Działo się w mieście Częstochowie w domu pod nr 23,
w miejscu na obrady przedstawionym dnia 20 czerwca 1831 roku

W dniu tym o godzinie ósmej rano Obywatele miasta Częstochowy, stosownie do rozporządzenia Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji z dnia 19 maja r.b., nr 4651, w którym oznaczono termin 20 czerwca r.b., zebraли się na obrady dla wyboru członków do Rady Municypalnej. Prezydent miasta Częstochowy [Gąsiorowski] zagaił posiedzenie w ten sposób: Najpierw Odczytał zgromadzonym obywatelom rozporządzenie jak na obrady, tudzież przepisy dotyczące się takowych obrad. Następnie odczytał listę prawo głosowania na zgromadzeniu mających obywateli, podług Art. 4 postanowienia Rządu Narodowego z 17 kwietnia 1831 roku, ułożoną i potwierdzoną. Osobom zaś nie znajdującym się na tej liście ustąpić kazał. Dalej, po ustaleniu nie mających prawa głosowania, wystawił obywatelom obecnym w krótkiej treści cel zebrania i wezwał ich do wyboru sobie prezydującego, do przewodniczenia obradom. Obywatela przytomnego tu [tj. obecnego] JW. [Antoniego] Błęszyńskiego, sędziego pokoju powiatu częstochowskiego, prawo głosowania mającego, jednomyślnie przewodniczącym wybrali, którego zagajający prezydent za prawnie obranego prezydującego ogłosił, odebrał od niego przysięgę, że urząd ten podług własnego sumienia i przepisów prawa, nie uwodząc się żadnymi względami sprawować będzie i wezwał go do przewodniczenia Aktowi wybrania, oddając mu na koniec akta.

Urzędujący, w myśl Art. 12 postanowienia Rządu z dnia 17 kwietnia 1831 r., wezwał w pomoc dwóch asesorów wybranych spomiędzy znakomitych Obywateli zgromadzenia, jak to: W. Feliksa Kamińskiego [Kamińskiego], dziedzica wsi Pierzchno, nieruchomości w mieście tutejszym mającego, Józefa Magadro [Maszadro], kupca i obywatela, a wspólnie z nimi, w myśl Art. 13, do trzymania protokołu posiedzenia sekretarza Jana Muszyńskiego obywatela. Asesorowie i sekretarz wykonali przed prezydującym przysięgę, jako kreski

rzetelnie liczyć będą i zapisywać będą, a prezydującego we wszystkich obowiązkach, włożonych na tego przez prawo, jak najściślej wspierać będą.

Przystąpiono po tym do spisania wszystkich Obywateli na zgromadzeniu przytomnych [było ich 299], takowy spis sprawdzono z listą przez Radę Muncypalną i Komisarza Obwodu potwierdzoną i przeczytano go w głos obecnym Obywatelom. Gdy przeciw odczytanej liście żaden zarzut nie nastąpił prezydujący polecił nie mającym prawa do głosowania ustąpić z obrad.

Po ustąpieniu nie mających prawa głosowania i ustanowieniu spisu listy osób głosujących, prezydujący przystąpił do wyboru Radców Muncypalnych i ustanowił w tym celu osobną listę kandydatów, wzywając aby każdy chcący być obranym zapisał się na tej liście przygotowanej, zapisali się więc PP:

- Ignacy Bolesta	- Józef Zawodziński
- Kasper Bendoski	- Jan Ferencowicz
- Jan Grodzicki	- Józef Woyszycki
- Paweł Szyszkowski	- Kazimierz Bendoski
- Wincenty Łękowski	- Jakub Górecki
- Walenty Łękowski	- Franciszek Janicki
- Józef Gilge	- Mateusz Wenitowski
- Bernard Raunert	- Leopold Mężnicki
- Tomasz Nieszporcki	- Józef Gąsiorowski
- Antoni Przypkowski	- Jan Badowski
- Teodor Fortuński	- Wojciech Lipinski
- Jan Bożewski	- Adam Benduski
- Piotr Bożewski	- Józef Kołodziejcki
- Łukasz Łabowski	- Ignacy Klarenberg
- Jakub Bogucki	- Wincenty Kozubski
- Jakub Kaliński	- Ignacy Budrewicz

gdy tym sposobem lista kandydatów uformowana została i nie miał przeciwko niej nikt nic do nadmienienia, prezydujący kazał ją na tyle rąk rozpisać, ile znajdowało się osób na zgromadzeniu, po tym każdej osobie oddano jeden egzemplarz, aby podkreśliła sama, albo kiedy pisać nie umie przez uproszoną osobą, tych kandydatów za którymi swój głos dają.

Spisy tak podkreślone, na jednostajnym papierze pisane i jednostajnym sposobem, z zakryciem nazwiska, składane i oddawane były przez każdego głosującego imiennie, z kolei

przywołanego, prezydującemu, który w oczach zgromadzenia rzucał w naczynie zamknięte. Po wrzuceniu wszystkich spisów, następnie zostało otworzonym przez prezydującego i asesorów, a po przeliczeniu spisów, przekonaniu się, że liczba ich zgadza się z liczbą kreskujących, czytane były głośno nazwiska na każdym spisie podkreślone i liczone przez asesorów dane na każdego, tym sposobem kreski kandydata po przeliczeniu kresek pokazało się:

1. Teodor Fortuński, prowincjał XX Paulinów, proboszcz parafii częstochowskiej, miał kresek – 275
2. Ignacy Budrewicz, regent, miał kresek – 237,
3. Jan Bożewski, kupiec i obywatel, miał kresek – 211
4. Łukasz Łabowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 204
5. Ignacy Bolesta, kupiec i obywatel, miał kresek – 170
6. Jakub Bogucki, kupiec i obywatel, miał kresek – 157
7. Piotr Bożewski, kupiec i obywatel, miał kresek – 156
8. Jakub Kaliński, kupiec i obywatel, miał kresek – 147
9. Józef Zawodziński, kupiec i obywatel, miał kresek – 132
10. Kasper Bendowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 130
11. Paweł Szyszkowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 124
12. Jan Ferencowicz, sędzia pokoju, miał kresek – 122
13. Józef Woyszycki, kupiec i obywatel, miał kresek – 121
14. Kazimierz Bendoski, kupiec i obywatel, miał kresek – 114
15. Jakub Górecki, kupiec i obywatel, miał kresek – 114
16. Franciszek Janicki, kupiec i obywatel, miał kresek – 109
17. Jan Grodzicki, kupiec i obywatel, miał kresek – 107
18. Mateusz Wenitowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 105
19. Leopold Mężnicki, kupiec i obywatel, miał kresek – 101
20. Józef Gąsiorowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 91
21. Józef Gilge, kupiec i obywatel, miał kresek – 90
22. Jan Badowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 90
23. Bernard Raunert, kupiec i obywatel, miał kresek – 76
24. Wojciech Lipinski, kupiec i obywatel, miał kresek – 66
25. Adam Benduski, kupiec i obywatel, miał kresek – 64
26. Józef Kołodziejski, kupiec i obywatel, miał kresek – 62
27. Ignacy Klarenberg, kupiec i obywatel, miał kresek – 47

28. Tomasz Niszkorek, kupiec i obywatel, miał kresek – 43
29. Wincenty Kozubski, kupiec i obywatel, miał kresek – 38
30. Wincenty Łękowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 35
31. Antoni Przyppkowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 18
32. Walenty Łękowski, kupiec i obywatel, miał kresek – 12

Z tych jako najwięcej kresek mających:

1. Teodor Fortuński
2. Ignacy Budrewicz
3. Jan Brzewski
4. Łukasz Łabowski
5. Ignacy Bolesta
6. Jakub Bogucki
7. Piotr Bożewski
8. Jakub Kaliński
9. Józef Zawodziński
10. Kasper Bendowski
11. Paweł Szyszkowski
12. Jan Ferencowicz

przez prezydującego za prawnie wybranych Radców Muncypalnych ogłoszeni zostali. Wydano im, w myśl Art. 22 postanowienia z dnia 17 kwietnia 1831 r., stosowne świadectwo.

Tym sposobem uskuteczniwszy wybory i ukończywszy czynności po odczytaniu protokołu posiedzenia, w dwóch egzemplarzach spisane, prezydujący ogłosił zgromadzenie za ukończone, wezwał obecnych Obywateli do rozejścia się i protokół zamknąwszy własnoręcznie go podpisał wraz z asesorami i sekretarzem”.

Rady Muncypalne funkcjonowały do upadku powstania listopadowego, a w poszczególnych miastach do chwili ich zajęcia przez wojska rosyjskie – rady były natychmiast rozwiązywane, jako utworzone bez aprobaty Mikołaja I. Po zlikwidowaniu rad władze rosyjskie przywróciły w Królestwie Polskim ustrój administracyjny miast zgodnie z zasadą *status quo ante bellum*.

Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych, Władze Centralne Powstania Listopadowego, sygn. 545, s. 30–35.

Bibliografia:

- Archiwum Państwowe w Częstochowie, Akta miasta Częstochowy, sygn. 4;
- *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, t. 1, 2, 4, 6;
- *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3 *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981;
- M. Kallas, *Historia ustroju Polski*, Warszawa 2007;
- A. Korobowicz, W. Witkowski, *Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918)*, Zakamycze 1998;
- W. Korotyński, *Dawne rady miejskie i powiatowe*, Warszawa 1906;
- F. Sobalski, *Częstochowa w latach 1826–1905*, [w:] *Dzieje Częstochowy od zarania do czasów współczesnych*, red. A. Czarnota, S. Krakowski, Katowice 1964;
- S. Szymański, *Administracja i przestrzenne przeobrażenia Częstochowy w latach 1815–1830*, „Ziemia Częstochowska” 1965, t. 5;
- D. Złotkowski, *Rozwój urbanistyczny i przynależność administracyjna Częstochowy od schyłku XVIII wieku do końca I wojny światowej*, [w:] *Region częstochowski*, red. K. Głębocki, Częstochowa 2006.